

УДК 7.05+658.512.2

Сергій **Мільчевич**

ORCID ID 0000-0001-7455-7694
доцент кафедри дизайну та основ
архітектури Інституту архітектури
Національного університету
«Львівська Політехніка»

Романа **Мотиль**

ORCID ID 0000-0001-6936-0328
доцент кафедри дизайну та основ
архітектури Інституту архітектури
Національного університету
«Львівська Політехніка»

Тарас **Габрель**

ORCID ID 0002-2293-6841
старший викладач кафедри дизайну
та основ архітектури Інституту
архітектури Національного
університету
«Львівська Політехніка»

Дизайн недосліджених взірців виробів Ужгородської фабрики гнутих меблів на межі XIX і XX століть

Анотація. У статті висвітлено художньо-стильові, конструктивні та технологічні особливості дизайну недосліджених виробів Ужгородської фабрики гнутих меблів І. Гутмана на межі XIX і XX століть. Продукція згаданого виробника вже неодноразово була предметом дослідження одного з авторів, проте це явище висвітлювалось у контексті розвитку промислового мистецтва Закарпаття загалом. Саме тому, з огляду на широку номенклатуру, багато виробів фабрики залишилися недослідженими. У зазначений період у Європі з'явилася низка послідовників промислового виробництва гнутих меблів, які часто копіювали вироби фірми «Gebruder Thonet». На Ужгородській фабриці паралельно розвивався власний дизайн. Зокрема, крісла-гойдалки, салонні столи, підставки різного типу, етажерки, карнизи мали власні художні вирішення несучих каркасів. Ці вироби вирізнялися надмірною пишністю гнутих деталей і великою кількістю точених елементів. Однак згадана пишність гнутих завитків здебільшого слугувала зміцненню конструкцій

меблів: зміцнення суцільних гнутих каркасів для протидії динамічним навантаженням (крісла-гойдалки); протидія зусиллям на розхитування (салонні столи, підставки) протидія прогинанню конструкції (карнизи); функції кронштейнів (карнизи, етажерки). Стиль цих виробів визначаємо як історизм.

Ключові слова: дизайн, недосліджені вироби, гнуті меблі.

Постановка проблеми. Висвітлення дизайну гнутих меблів Закарпаття кінця XIX – початку XX ст. неможливе без всеосяжного дослідження виробів Ужгородської фабрики. Адже саме згадане виробництво відіграло помітну роль у становленні не лише місцевого, але й європейського дизайну в цій галузі. До опису дизайну продукції згаданого виробника один з авторів (С. Мільчевич) вже звертався у своїх попередніх наукових розвідках. Дизайн-програма цього виробника як цілісна система вже була предметом дослідження. Проте в згаданих працях дизайн гнутих меблів розглядався у контексті розвитку промислового мистецтва краю загалом. Ця обставина не дала можливості описати продукцію Ужгородської фабрики гнутих меблів детально. Тож поза увагою дослідників усе ще залишається значна частина номенклатури самобутніх виробів цього підприємства. Заповнення цієї прогалини дозволить повніше висвітлити дизайн гнутих меблів Ужгородської фабрики зазначеного періоду.

Аналіз останніх публікацій виявив, що, незважаючи на велику кількість наукових праць з європейського гнутакого меблярства, художні, конструктивні та технологічні якості недосліджених гнутих меблів Ужгородської фабрики до цього часу не були предметом окремого дослідження. Наукові праці зарубіжних дослідників дали змогу окреслити основні риси дизайну гнутих меблів Ужгородської фабрики на тлі європейських процесів у цій галузі. Так, початки серійного виробництва меблів М. Тонетом досліджував австрійський вчений В. Тільман [8]. Раннім моделям цих меблів присвячені також роботи Г. В. Лонга [5], Л. Смейкал [7] досліджував особливості розвитку гнутих меблів фірми «D. G. Fischel». Гнуті стільці XIX ст. у контексті сучасних вимог до меблів для сидіння вивчав Я. Рейснер [6]. У цьому ряді досліджень вагоме місце належить науковим розробкам

чеського дослідника Ї. Угліжа – які знайомлять читача з розвитком дизайну фірми «Gebruder Tonet» та інших європейських виробників гнутих меблів кінця XIX – початку XX ст. Передумови становлення дизайну меблів у Закарпатті проаналізовані в статті С. Мільчевича у співавторстві з С. Мигалем [1]. Культурно-історичний аспект становлення дизайну гнутих меблів у Закарпатті [2], дизайн-програму згаданого виробництва в контексті розвитку промислового мистецтва краю [4] та промислове мистецтво Закарпаття загалом [3] окреслені в дослідженнях С. Мільчевича. Каталоги виробів з Ужгорода «Ungvarer Mobelfabriks Aktiengesellschaft» [13] та фірми «Gebruder Thonet» [14] дозволили здійснити візуально-порівняльний аналіз їхніх виробів.

Мета дослідження – виявити дизайн недосліджених взірців виробів Ужгородської фабрики гнутих меблів зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на дослідженість історії Ужгородської фабрики гнутих меблів, для розуміння соціокультурного ландшафту, на тлі якого творився дизайн гнутих меблів на цьому виробництві, вважаємо за необхідне стисло згадати її.

Після закінчення 1869 р. терміну дії патенту, який надавав Міхаелю Тонету виняткове право на виробництво гнутих меблів, з'явилось багато його послідовників. Зокрема, у Центральній Європі – це, у першу чергу, його найбільший конкурент «Jakob&Josef Kohn» (Австрія) та низка фірм середнього рівня: «Dielna na náradie v Turčianskom Sv. Matine» (Словаччина) «DG Fischel & Sohne» та «LA Bernkor» (Чехія) [12, с. 9] та ін. Крім того, існувало багато дрібних виробництв, які не мали власного маркування, через що їх назви не збереглись. Загалом окремі дослідники згадують близько 50-ти підприємств [7, с. 63]. Не залишилось осторонь цих процесів і Закарпаття. Так, 1882 р. віденський підприємець Ізидор Гутман заснував Ужгородську фабрику гнутих меблів «Hutmann». Після перетворення на акціонерне товариство офіційна назва підприємства – «Ungvarer Mobelfabriks Aktiengesellschaft» (Ужгородська фабрика гнутих меблів, акціонерне товариство) [13, с. 2] (Іл. 1).

Від 1907 р. це підприємство входило до акціонерного товариства угорських фабрик гнутих меблів «Mundus», а від 1924 р. уже в складі синдикату «Mundus» стало складовою холдингу «Thonet-

Mundus» [10, с. 60]. З огляду на ту обставину, що після входження до синдикату «Mundus» власний дизайн на виробництві поступово зникає, можна вести мову про зазначений дизайн лише від часу заснування й до 1907 р. Свідченням дизайну гнутих меблів цього періоду став каталог виробів підприємства за 1900-й рік [13]. Нагадаємо, що саме цього року продукція фабрики отримала золоту медаль на знаменитій промисловій виставці в Парижі [3, с. 149]. Важливим фактором, який полегшує аналіз дизайну виробів Ужгородської фабрики, є наявність каталогу виробів фірми «Gebruder Thonet» приблизно того ж періоду (1904 рік) [14]. Адже на М. Тонета, як на піонера-інноватора в галузі гнутого меблярства того часу, рівнялись усі крупні та середні виробники. Більшість з них не цуралася прямого копіювання чи інтерпретацій виробів М. Тонета, що було зумовлено, окрім комерційного успіху взірця наслідування, й відсутністю авторського права в галузі дизайну виробів. У цьому контексті потрібно також згадати, що індустриальні гнуті меблі М. Тонета та його послідовників були відповіддю на потужне соціальне замовлення, яке з'явилося саме на межі століть [3, с. 149] (коли ми вживаємо термін «Тонет», маємо на увазі бренд, а саме – фірму «Gebruder Thonet», оскільки в досліджуваній період М. Тонет уже помер, а виробництво вели його сини [11, с. 31]).

Для розуміння терміна «не досліджені взірці виробів» потрібно звернутися до номенклатури меблів підприємства та виокремити неописані. Так, станом на 1900-й р. основу дизайн-програми фабрики становив гарнітур, до складу якого входили канапа, крісло та стілець. Окрім того, підприємство випускало багато окремих стільців. Саме ці вироби й висвітлив С. Мільчевич у одному з попередніх досліджень [4]. Проте типологія виробів була набагато ширшою. Окрім зазначеного, фабрика випускала: табурети, крісла-гойдалки, столи, ліжка, бенкетки, етажерки, вішаки для одягу, підставки різного типу (під вазони, для парасоль, для рушників, для взування), умивальники, карнизи, а також спортивний інвентар (лижі та гімнастичні кільця). Загалом номенклатура виробів фабрики, з урахуванням варіативності форм, функціонального призначення та видів поверхневої обробки становила понад 600 позицій [13, с. 71–78].

Також слід пояснити, що серед зазначених недосліджених взірців виробів фабрики науковому аналізу будуть підлягати

лише ті з них, що різняться від тонетівських, тобто мають власний дизайн. У цьому контексті слід вказати, що наявність в ужгородських виробів власного дизайну вперше згадав у своїх наукових розвідках провідний європейський «тонетолог» Їжі Уґліж [11, с. 31]. Саме ця обставина підштовхнула автора почати їх ретельне дослідження. Окрім того, уже згадана широка номенклатура виробів і обмеженість наукової публікації зумовлюють вибір лише найхарактерніших взірців з недосліджених виробів.

Першими серед цих взірців дизайну фабрики потрібно назвати крісла-гойдалки («rocking chairs» у англломовній назві). Їх у каталозі пропонується 30 різновидів. Це дещо менша номенклатура, ніж у М. Тонета, де пропонується понад 40 типів виробів. Із цієї кількості до власного дизайну зараховуємо №№ 6, 7, 9, 10, 13 – 18 та 25, 26 (Іл. 2). Вироби під №№ 14 – 17 різняться від продукції №№ 13 та 18 лише незначними деталями, тож ми їх у ілюстраціях не подаємо.

Цей дизайн полягав у тому, що, неміняючи принципово конструктивну схему S-подібно вигнутих бічних опорних каркасів крісла, верхня частина яких слугує опертям і підлокітником, а нижня – основою-гойдалкою, дизайнери змінювали композицію гнутих елементів усередині згаданого каркаса. Характерним прикладом є модель №6 (Іл. 3), у якій ажурне заповнення несучого каркаса має свій власний рисунок. Деякі із завитків є тектонічними, оскільки слугують зміцненню конструкції, інші ж мають явно декоративний характер і не несуть навантаження.

Крісло моделі № 7 характерне також власною композицією гнutoго елемента заповнення каркаса у вигляді двох симетричних спіралевидних завитків. Моделям крісел-гойдалок №№ 13–18 (Іл. 4) надає самобутності власне конструктивне вирішення верхньої частини опертя, що полягає у винесенні несучого каркаса вище за овал опертя та його зміцнення за допомогою горизонтальної царги. Ця конструкція надає кріслу прямокутного силуету в його верхній частині, що також радикально впливає на стиль. Це вже є поєднанням плавно-гнутої індустриальної форми з каркасно-шиповою ремісничою. Враження підсилюється суцільним фігурним точенням навколо шипового з'єднання.

Моделям крісел №№ 25 та 26 (Іл. 5) самобутності надає також власне вирішення способу підсилення з'єднання між сидінням, суцільною ніжною-підлокітником і кривою-основою для

розгойдування, яке полягає в застосуванні суцільно гнутого кільця та чотирьох дрібних точених елементів для його з'єднання. Підсумовуючи опис дизайну крісел-гойдалок, слід відзначити, що, незважаючи на зовнішній декоративізм, конструктивним завданням дизайнерів у їх проектуванні було підсилення самої конструкції виробів у сагітальній площині для опору постійним динамічним навантаженням, що передбачені експлуатацією цих крісел. Це вирішувалося за допомогою заповнення цих каркасно-гнутих конструкцій малими гнутими елементами. Варіабельності кріслам-гойдалкам також надають і різні види виконання сидінь і оперть (з плетеного ротанга та з фанери з плоским контурним різьбленням), і наявність чи відсутність точених елементів.

Наступним помітним номенклатурним рядом у асортименті виробів є салонні столи («drawing tables» у англomовній назві). Вони відрізняються від виробів «Gebruder Thonet», як і крісла-гойдалки, надмірною пишністю гнутих деталей, особливо у місцях, де ці елементи не мали конструктивного значення. З іншого боку, ці завитки були, як і фігурне точення, технологічним проявом неobaroko, «історизуючого» стилю, який, поряд з іншими, панував серед провінційних виробників меблів у той час. Проте в багатьох взірцях салонних столів дрібні завитки також слугують зміцненню їх конструкції. Якщо при першому враженні глядач переконається у їхній абсолютній декоративності, то при ретельнішому спостереженні виявляється їхня конструктивна функція. Так, конструкція столу № 19 (Іл. 6) побудована таким чином, що завитки у верхній частині ніжок протидіють розхитуванню стільниці в поперечному напрямку. Зміцнення ж конструкції у повздовжній осі відбувається за рахунок двох царг прямокутної форми із заокругленими кутами (заокругленість є ознакою технології гнуття).

Завитки в салонних столах №№ 13 – 15 (Іл. 7) також слугують їхній конструктивній міцності. Конструктивна схема столів цього номенклатурного ряду полягає у тому, що стільниця з масиву кріпиться у чотирьох точках до симетричних С-подібно вигнутих ніжок. Ніжки, у свою чергу, з'єднані між собою у місцях дотику. При цьому дрібні завитки ззовні протидіють навантаженню ніжок на розхитування. Для цього вони з'єднані між собою в замок в місцях перетину. До ніжок згадані завит-

ки кріпляться (ймовірно) за допомогою шурупів. Окрім того, завершення ніжок у нижній ділянці у вигляді гнutoї кривої покращує стійкість виробу при можливих дефектах поверхні підлоги. Конструкція столу № 15, з огляду на більший розмір стільниці, зміцнена в місці з'єднання ніжок масивною вертикальною точеною царгою. З'єднання шурупом до масивної царги є міцнішим за з'єднання до такого самого за перерізом завитка, як у двох попередніх моделях.

Своєрідним номенклатурним рядом у асортименті виробів фабрики є карнизи (4 різновиди) (Іл. 8). У першу чергу впадають у очі їхні пропорції. Ці вироби є значно коротшими від звичних для сучасного споживача аналогів. Поясненням є той факт, що вікна в житлових приміщеннях більшості містян на межі століть були значно вужчими від сучасних, що, у свою чергу, пояснюється меншою несучою здатністю тогочасних способів перекриття прольотів. Роль кронштейнів виконують у цих виробках S-подібні завитки. При цьому два симетричні завитки по центру карнизів №№ 3, 4 відіграють не лише декоративну роль, нагадуючи «історизуючий» елемент волюту, але й зміцнюють проліт карниза в місці найбільшого прогинання. З огляду на ту обставину, що згадані декоративні завитки були насправді типізованими елементами, які застосовувалися комбінаторно, ми з легкістю знаходимо їх на інших виробках фабрики, зокрема на канані гарнітуру № 68.

Ще одним цікавим для дослідника номенклатурним рядом у асортименті фабрики є так звані стільці для церкви (у англomовному варіанті назви – «church chair») (Іл. 9). Ці вироби, усі без винятку, є трансформованими (складними), що є зрозумілим з точки зору полегшення їх перенесення. Окрім іншого, сама наявність «стільців для церкви» є яскравим свідченням відповідності дизайн-програми фабрики соціальному замовленню. Нагадаємо, що на межі століть процес секуляризації в Європі лише розпочався, тож населення у переважній більшості було дуже релігійним, що сприяло популярності саме цього асортименту виробів. При порівнянні цих виробів фабрики з продукцією М. Тонета виявляється, що в Ужгороді виробляли лише найпростіші з них, призначені для власного користування споживачів похилого віку. У той самий час «Gebruder Thonet» випускала й стаціонарні стільці, які могли трансформуватися

відповідно до двох функцій: сидіння та стояння навколішки [14, с. 84]. Відсутність таких виробів в Ужгороді та ширший асортимент звичайних складних стільців для сидіння, ймовірно, пояснюється пошуком власної ніші на висококонкурентному ринку гнутих меблів того часу. Щодо конструкції виробів цього типу, то вона є традиційною і полягає у двох рамних конструкціях (дві ніжки й горизонтальні царги), місце з'єднання яких між собою одночасно слугує шарніром. Сидіння виконане з тканини та не має власного каркаса. Міцності ця конструкція набуває за рахунок ваги користувача, яка одночасно навантажує мембрану тканини та не дає конструкції скластись.

Таких виробів у каталозі фабрики є 9 різновидів. Деякі з них (№№ 1, 5, 9) мають також опертя. З огляду на підвищені вимоги до функціональності, ці вироби є менш декорованими, ніж решта асортименту продукції. На деяких з них (№№ 2, 4, 5) фігурне точення відсутнє повністю. З точки зору конструкції самобутнім є виріб № 2. Тут замість ніжок і царг застосовано два суцільно гнутих кільця однакового діаметру. Виріб опирається у чотирьох точках на ніжки, виготовлені з такого самого типу гнутих кілець шляхом вирізання їхніх сегментів. Таким чином, для виготовлення одного стільця було потрібно три кільця, з одного з яких виходили дві ніжки. Розкладався цей виріб за тим самим принципом, що й попередні. З огляду на те, що несучі кільця торкалися царг тканинного сидіння лише у двох точках, для перерозподілу навантаження в нижній частині стільця був спеціальний ремінець, що з'єднував ніжки між собою. Єдиною копією тонетівського взірця в цьому номенклатурному ряді є виріб № 4. Слід зазначити, що за цим принципом виготовлені складні стільці і доіндустріальної доби, і сучасні, що свідчить лише про раціональність такої конструкції, адже перевірку часом проходять лише найбільш досконалі типи.

Серед підставок різного типу найбільшу увагу привертають підставки для рушників (Іл. 10). Таких виробів пропонувалося чотири різновиди, три з яких були наземними й лише один – настінним. Найцікавішим серед цих виробів вважаємо підставку № 2. На перший погляд, дещо дивне враження справляють її ніжки, виготовлені способом гнуття, що з'єднані між собою чотирма горизонтальними царгами. Несподіваним є вигнутість цих ніжок у двох перпендикулярних площинах. При ретельні-

шому спостереженні виявляється, що як ніжки цієї підставки використано типоелемент «задні ніжки-опертя» стільця № 14 Тонета. Певний функціональний дисонанс (не доречність вигнання ніжок у двох площинах) компенсується раціональністю застосування цього елемента при індустріальному способі виробництва.

Самобутніми є також підставки для парасоль (4 різновиди) (Іл. 11). Серед них характерною власною розробкою вважаємо виріб № 2. Конструкція виробу полягає у трьох С-подібно вигнутих ніжках, з'єднаних між собою вертикальною царгою. Окрім того, задля більшої конструктивної міцності, виріб має ще дві суцільні горизонтальні царги у вигляді кілець (більше – згори, менше – знизу). Згадані кільця мають також суто утилітарну функцію (саме в них вставляються парасолі при зберіганні). Ширший діаметр верхнього кільця сприяє легшому просуванню парасоль. Вигнутість до центру ніжок підставки у верхній частині (поблизу з'єднання з верхньою кільцеподібною царгою) сприяє розподілу внутрішнього простору на три секції в горизонтальній площині. Ця обставина, у свою чергу, дозволяє розміщувати парасолі всередині виробу зручніше. Аналогічну функцію у нижній частині виробу виконує вістря вертикальної царги.

Іншим цікавим номенклатурним рядом у каталозі виробів фабрики є етажерки (5 різновидів), з них чотири є наземними та одна – настінною (Іл. 12). Лише один із цих виробів, виконаний у стилі модерн, є копією тонетівського (№ 3). Якщо в каталозі виробів М. Тонета цього періоду домінує стиль модерн, та лише незначна частина виробів виконана в «історизуючому» стилі, то у виробках Ужгородської фабрики співвідношення цих двох стилів спостерігаємо з точністю до навпаки: переважна більшість виробів виконана в «історизуючому» стилі та лише в окремих з них помітні риси модерну. Найцікавішим для дослідника вважаємо наземний виріб № 1. Його конструкція полягає у тому, що між двома вертикальними побічними розміщено три полицки. Та обставина, що кожна верхня полицка є вужчою від розташованої під нею, надає виробу більшої стійкості. Побічні, у свою чергу, виконані шляхом поєднання точених стійок між полицками в тильній частині та гнутих елементів – у фасадній. Розміщення дрібних гнутих елементів усередині каркаса виконує не лише декоративну роль, але й зміцнює всю конструкцію для протидії

розхитуванню у сагітальній площині. Подібним чином гнучий елемент у вигляді півкола над верхньою полицкою відіграє роль двох розкосів і зміцнює конструкцію етажерки у фронтальній площині. Саме такого елемента, на нашу думку, бракує етажерці № 4. Тут розхитуванню виробу в фронтальному напрямку протидіють лише з'єднання зовнішніх завитків гнутого елемента «волюти» зі стійками над верхньою полицкою, що, на нашу думку, недостатньо для конструктивної міцності.

Висновки. Ретельний аналіз недосліджених взірців виробів Ужгородської фабрики гнутих меблів дозволив зробити кілька важливих висновків:

1. Непроаналізовані взірці виробів фабрики дозволили виявити дизайн цього підприємства під зовсім іншим кутом, ніж у попередніх дослідженнях одного з авторів, проведених у контексті розвитку промислового мистецтва краю загалом. Зокрема, з'ясовано, що відсоток виробів власного дизайну є значно більшим, ніж було виявлено при попередньому аналізі. Так, якщо на початку дослідження ми виявили близько 30% виробів власного дизайну, то зараз ми вважаємо, що не зважаючи на вплив Тонетового дизайну, понад 50% виробів підприємства є власними розробками.

2. Ретельний аналіз дизайну цих виробів виявив конструктивні функції гнутих елементів, які, на перший погляд, мали винятково декоративне значення: зміцнення суцільних гнутих каркасів для протидії динамічним навантаженням (крісла-гойдалки); протидія зусиллям на розхитування (салонні столи, підставки) протидія прогинанню конструкції (карнизи); функції кронштейнів і розкосів (карнизи, етажерки).

4. У художньо-стильовій площині дизайн недосліджених взірців виробів, як і дизайн раніше дослідженої продукції, чітко відповідав вимогам тієї категорії споживачів, які на той час ще не сприймали естетики тектонічної, недекорованої форми. Це був своєрідний компроміс між старим декорувальним і новим тектонічним розумінням краси. Однак саме такий підхід і сприяв поступовій адаптації найпередовіших технологічних і формотворчих принципів Тонета до смаків широких верств населення. Ймовірніше за все, без цього «історизуючого» дизайну «тонетки» не завоювали б весь світ. Саме в цьому й полягала його історична роль.

5. Досі відкритим залишається питання авторства дизайну

виробів Ужгородської фабрики від її заснування й до 1907 р. Можна лише припускати, що, як і фірми «Jakob&Josef Kohn» чи «Gebruder Thonet», менеджмент фабрики міг співпрацювати з кимось із місцевих архітекторів, які були прибічниками стилю історизму. У цьому контексті показовою є та обставина, що всі вироби підприємства в стилі модерн є копіями тонетівських. Проте сьогодні документального підтвердження авторства проектів виробів фабрики ще не знайдено. Саме це повинно стати метою наступних досліджень самотутнього дизайну згаданого підприємства.

1. Мільчевич С. І., Мигаль С. П. Передумови становлення дизайну мебів в Закарпатті в другій половині XIX – першій половині XX століття. *Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2007. Вип. 7. С. 73–81.
2. Мільчевич С. І. Дизайн гнутих меблів в Закарпатті в останній третині XIX – першій половині XX століття. Культурно-історичний аспект. *Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2008. Вип. 14. С. 71–80.
3. Мільчевич С. І. Промисловий дизайн Закарпаття 40-х років XIX – 30-х років XX століття: культурологічний аспект : дис. ... канд. мист. : 26.00.01 / Львівська національна академія мистецтв. Львів, 2009. 183 с.
4. Мільчевич С. І. Дизайн Ужгородської фабрики гнутих меблів I. Гутмана на межі XIX та XX століть: художньо-стильові, конструктивні та технологічні особливості. *Вісник Харківської Державної академії дизайну і мистецтв*. Харків : ХДАДМ, 2012. Вип. 9. С. 40–56.
5. Long H. O vzácném dochování raných thonetových modelů. *Téma židle : sborník materiálů ze symposia, pořádaného u příležitosti 200 výročí narození Michaela Thoneta*. Vsetín : Okresní vlastivědné muzeum, 1997. S. 26.
6. Reisner J. Produkce ohýbaných židli v minulosti ve světě moderních požadavku na sedací nábytek. *Téma židle : sborník materiálů ze symposia, pořádaného u příležitosti 200 výročí narození Michaela Thoneta*. Vsetín : Okresní vlastivědné muzeum, 1997. S. 66–68.
7. Smejkal L. Školní lavice firmy D.G.Fischel, obchodní úspěch severočeského nábytkářského průmyslu. *Téma židle : sborník materiálů ze symposia, pořádaného u příležitosti 200 výročí narození Michaela Thoneta*. Vsetín : Okresní vlastivědné muzeum, 1997. S. 63–64.
8. Thillmann W. Boppardská židle a Thonetova myšlenka o sériové výrobě nábytku. *Téma židle : sborník materiálů ze symposia, pořádaného u příležitosti*

- 200 výročí narození Michaela Thoneta. Vsetín : Okresní vlastivědné muzeum, 1997. S. 17–23.
9. Uhlíř J. Semper sursum : Jacob & Josef Kohn : první rakouská akciová společnost na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva : mistři secese a moderny. Olomouc : Era, 2005. 152 s. : 213 obr.
  10. Uhlíř J. Thonet : Poryni-Videň-Morava. Olomouc : Era, 2001. 195 s. : 254 obr.
  11. Uhlíř J. Souhra estetiky a konstrukce v Thonetově nábytku. *Valašsko : vlastivědná revue (Historie – příroda – lidé – umění – události)*. 2002. №1. S. 29–31.
  12. Uhlíř J. Konec Thonetova privilegia. *Valašsko : vlastivědná revue (Historie – příroda – lidé – umění – události)*. 2004. № 12. Str. 8–10.
  13. Ungarische bugholzmöbel um 1900. Katalog der Ungvarer Möbelfabriks – Aktien Gessellschaft / Hrsg. G. Dry. Munchen : Verlag Dry, 1983. 78 s. : 654 ill.
  14. Thonet bentwood & other furniture The 1904 illustrated catalogue / red. Christopher Wilk. New-York : Dover publications, 1980. 154 p. : 769 ill.

References

1. Milchevych, S. I., Myhal S. P. (2007). Peredumovy stanovlennyya duzainy mebliv v Zakarpatti v dryhij polovyni XIX – pershij polovyni XX stolittya [Prerequisites for the development of furniture design in Transcarpathia in the second half of the XIX-th and first half of the XX-th century]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 7. 73–81. [In Ukrainian].
2. Milchevych, S. I., (2008). Dyzejn hnutyh mebliv v Zakarpatti v ostannij tretuni XIX – pershij polovyni XX stolittya. Kulturolohichnyj aspekt [Design of the bentwood furniture in Transcarpathia in the last third of the XIX - first half of the twentieth century.]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 14. 71–80. [In Ukrainian].
3. Milchevych, S.I. (2009). Promyslovyi dyzejn Zakarpattya 40-h rokov XIX – 30-h rokov XX stolittya: kulturolohichnyi aspekt. [The industrial design in Transcarpathia of 30-th years XIX – 40-th years XX century : the cultural aspect].Lviv. [In Ukrainian].
4. Milchevych, S. I., (2012). Dyzejn Uzhorodskoj fabryky hnutyh mebliv I. Hutmaha na mezi XIX ta XX stolitt: hudozno-stylyovi, konstruktivni ta tehnologichni osoblyvosti. [The design of the I. Gutman's Uzhorod factory of bentwood furniture at the turn of the nineteenth and twentieth centuries: artistic-style, constructive and technological features]. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 9. 40–56. [In Ukrainian].
5. Long, H. (1997) O vzacnem dochovaní ranyh thonetovyh modelu. [About

- the rare preservation of the early Thonet's models]. The topic of the chair: a collection of materials of the symposium devoted to the 200-th anniversary of the birth of Michael Tonet. Regional Museum of Local History, Vsetín (Czech Rep.), 26.
6. Reisner, J. (1997) Produkce ohybanych zidli v minulosti ve svete modernich pozadavku na sedaci nabytek. [Production of bentwood furniture in the past in the context of modern furniture requirements]. The topic of the chair: a collection of materials of the symposium devoted to the 200-th anniversary of the birth of Michael Tonet. Regional Museum of Local History, Vsetín (Czech Rep.), 66–68.
  7. Smejkal, L. (1997) Shkolni lavice firmy D.G.Fischel, obhodní uspeh severocheskeho nabytkarskeho prumyslu. [School benches of the D.G.Fischel firm, commercial success of the northern Czech furniture production]. The topic of the chair: a collection of materials of the symposium devoted to the 200-th anniversary of the birth of Michael Tonet. Regional Museum of Local History, Vsetín (Czech Rep.), 63–64.
  8. Thillmann, W. (1997) Boppardska zidle a Thonetova myshlenka o seriove vyrobe nabytku. [A bjppard chair and the Thonet's idea about the mass production of furniture]. The topic of the chair: a collection of materials of the symposium devoted to the 200-th anniversary of the birth of Michael Tonet. Regional Museum of Local History, Vsetín (Czech Rep.), 17–23.
  9. Uhlíz J., (2005) Semper sursum : Jacob & Josef Kohn - první rakouska akciova společnost na výrobu nabytku z ohybaného dřeva : mistři secese a moderny. [Semper sursum : Jacob & Josef Kohn - the first Austrian joint-stock company for the production of bentwood furniture]. Era, 152.
  10. Uhlíz, J. (2001) Thonet: Poryni-Viden-Morava. [Thonet: Valley of the Rhine - Vienna - Moravia]. Era, 195.
  11. Uhlíz, J. (2002) Souhra estetiky a konstrukce v Thonetově nábytku. [Harmony of aesthetics and design in Thonet's furniture]. Valashsko, 1, 29–31.
  12. Uhliz, J. Konec Thonetova privilegia. [The end of Thonet's privilege]. Valashsko, 12, 8–10.
  13. Dry, G. ed.(1983) Ungarische bugholzmöbel um 1900. Katalog der Ungvarer Möbelfabriks – Aktien Gessellschaft [Hungarian bentwood furniture in 1900. Catalog of joint-stock company Uzhgorod furniture factory]. Verlag Dry, 78.
  14. Wilk, C. ed. (1980) Thonet bentwood & other furniture. The 1904 illustrated catalogue. Dover publications, 154.

ANNOTATION

Serhii Milchevych, Romana Motyl, Taras Habrel T. Design of non-explored products of Uzhgorod factory of bentwood furniture on the border of the XIX and XX centuries. Background. The research of the design of bentwood furniture of Transcarpathia at the end of the XIX-th to the beginning of the 20th century is impossible without a comprehensive study of the Uzhgorod factory. One of the authors (Milchevych S.) has already addressed in his previous scientific reseach the product design of the mentioned manufacturer. But, in view of the other goal of those researches, the design of the Uzhgorod factory was described in general. Therefore, a large number of original furniture from this manufacturer is still unexplored.

The analysis of publications. It was revealed that, despite the large number of scientific works on European bentwood furniture, the artistic, constructive and technological qualities of the non-explored furniture of the Uzhgorod factory have not yet been the subject of a separate study.

Objectives. The purpose of this research is to find out the design of non-explored models of products of the Uzhhorod bentwood furniture factory of the specified period.

Results. After the expiration of the patent's term in 1869, which gave Michael Tonet the exclusive right to produce bentwood furniture, many of his followers appeared. In 1882, in the city of Uzhgorod, the Hutmann furniture factory was founded by Viennese businessman Izidor Gutman. Given the fact that, after joining the syndicate "Mundus", its own design on the factory gradually disappears, one can talk about the design from the time of foundation until 1907. The evidence of the design of bentwood furniture of this period was the catalog of the company's products for 1900 year.

Saying "non-explored product" we mean stools, swing-armchairs, tables, beds, banquettes, shelves, clothes hangers, various types of stands (for the pots, for umbrellas, for towels, for sinking), washbasins, cornices, as well as sports equipment (skis and gymnastic rings).

The first of those models group are swing armchairs. They are in the catalog of 30 varieties. This design consisted in the fact that, without changing the fashion of the S-like curved lateral support frame chairs, the upper part of which serves as support and armrests, and the bottom - the base-swing, designers changed the composition of bent elements inside the frame. For instance, the #7 armchair model is characterized by its own composition of the bent elements of filling the frame in the form of two symmetrical spiral curls.

The next prominent furniture group in the range of products are

salon tables. They are distinguished, like swing-armchairs, with excessive magnificence of bent parts, especially in places where these elements are not constructive. However, in many models of salon tables, small curls also serve to strengthen their constructions. For example, the design of the # 19 table is constructed in such a way that curls at the upper part of the legs counteract the breaking of the countertop in the transverse direction.

There are cornices (4 varieties) in a variety of nomenclature in the assortment of products of the factory. S-shaped curls perform in these products the role of brackets. Two symmetrical curls in the center of the ## 3,4 cornices reinforce the construction of the cornice at the place of greatest bending.

Another interesting item for the researcher in the range of the products are the so-called church- chairs. These products without exception are all transformed. There are 9 varieties of such products in the factory catalog. Because of the increased demands on functionality, these products are less decorated than the rest of the range of products. In terms of design, # 2 products is the most distinctive. Here, instead of the legs, two completely twisted rings of the same diameter are applied.

Among the pillars of different types, the most attention is attracted to the towel-stands. There were four types of such products, three of which were ground and only one wall. The most interesting of these products is the # 2 stand. As a basis of this stand, two typed items from the # 14 Tonet chair were used.

There are also original stands for umbrella (4 varieties). Of these, we consider the #2 product to be of characteristic design. The design of the product consists of three c-like curved legs, interconnected by a vertical quadrant. Two horizontal rings not only strengthen the structure, but also serve to accommodate the umbrella. Another interesting nomenclature in the catalog of factory products are shelves (5 varieties). Of these, 4 are terrestrial and 1 wall.

Conclusions. The analysis of non-researched models of Uzhgorod bentwood furniture factory products allowed to make some important conclusions:

Now we believe that more than 50% of products of the company are their own developments. A careful analysis of the design of these products revealed the constructive features of bent curls, which at first glance had a purely decorative value. Excessive decoration of these models of products is a reflection of a special socio-cultural environment, which was the presence of a large number of cheap labor and strong traditions of artisan furniture.

From the artistic point of view, the design of non-investigated models of products, as well as the design of pre-explored products, clearly matched the needs of the category of consumers who at that time did not yet perceive the aesthetics of tectonic, undecorated form.

The issue of authorship of the design of Uzhgorod factory products since its inception until 1907 remains unsolved. This should be the goal of the subsequent research into the original design of the enterprise.

Keywords : design, non-explored products, bentwood furniture.

АННОТАЦИЯ

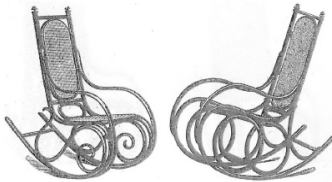
В статье освещены художественно-стилевые, конструктивные и технологические особенности дизайна неисследованных изделий Ужгородской фабрики гнутой мебели И. Гутмана на рубеже XIX и XX веков. Продукция упомянутого производителя уже неоднократно была предметом исследования одного из авторов, однако это явление освещалось в контексте развития промышленного искусства Закарпатья в целом. Именно поэтому, учитывая широкую номенклатуру, много изделий фабрики остались неисследованными. В указанный период в Европе появился ряд последователей промышленного производства гнутой мебели, которые часто копировали изделия фирмы «Gebruder Thonet». На Ужгородской фабрике параллельно развивался собственный дизайн. В частности, кресла-качалки, салонные столы, подставки различного типа, этажерки, карнизы имели собственные художественные решения несущих каркасов. Эти изделия отличались чрезмерной пышностью гнутых деталей и большим количеством точеных элементов. Однако упомянутое великолепие гнутых завитков основном служила укреплению конструкций мебели: укрепление сплошных гнутых каркасов для противодействия динамическим нагрузкам (кресла-качалки) противодействие усилиям на расшатывание (салонные столы, подставки) противодействие прогибу конструкции (карнизы) функции кронштейнов (карнизы, этажерки). Стиль этих изделий определяем как историзм.

Ключевые слова: дизайн, неисследованные изделия, гнутая мебель.

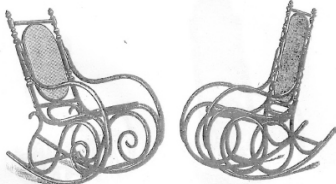

Іл. 1. Логотип Ужгородської фабрики гнутих меблів [3, с. 1].

Nr. 13. □ 46/46 cm.

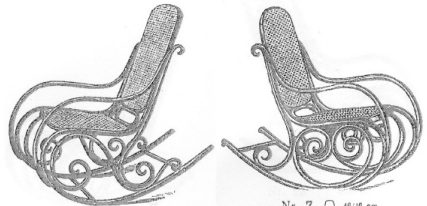
Nr. 14. □ 46/46 cm.

Nr. 15. □ 46/46 cm.

Nr. 16. □ 46/46 cm.

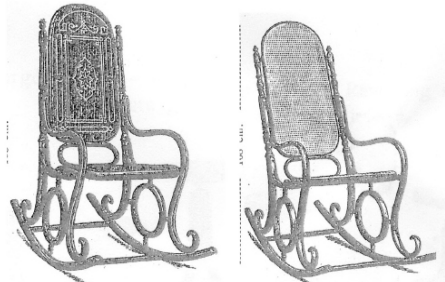
Іл. 3. Візці крісел-гойдалок № 6 та 7 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 40–41]

Nr. 6. □ 46/46 cm.

Nr. 7. □ 46/46 cm.

Іл. 2. Візці крісел-гойдалок власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 40–46].

Nr. 25. □ 46/46 cm.

Nr. 26. □ 46/46 cm.

Іл. 4. Візці крісел-гойдалок №№ 13–16 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 47–48]

Nr. 1. Frcs 20.25

Nr. 2. Frcs 16.50

Aranyozott vagy színes vonallal. — Mit Gold- oder farbigen Streifen. — Avec filets dorés ou colorés. — With gold-lines or coloured lines. — Con filete de oro o de color. — Con righe in oro o colori.

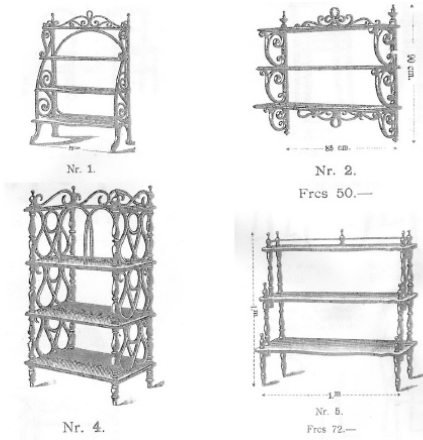

Nr. 3.
Frcs 23.—

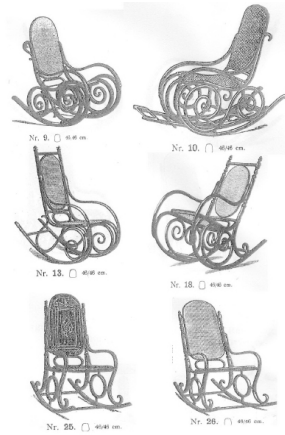

Nr. 4.
Frcs 20.25

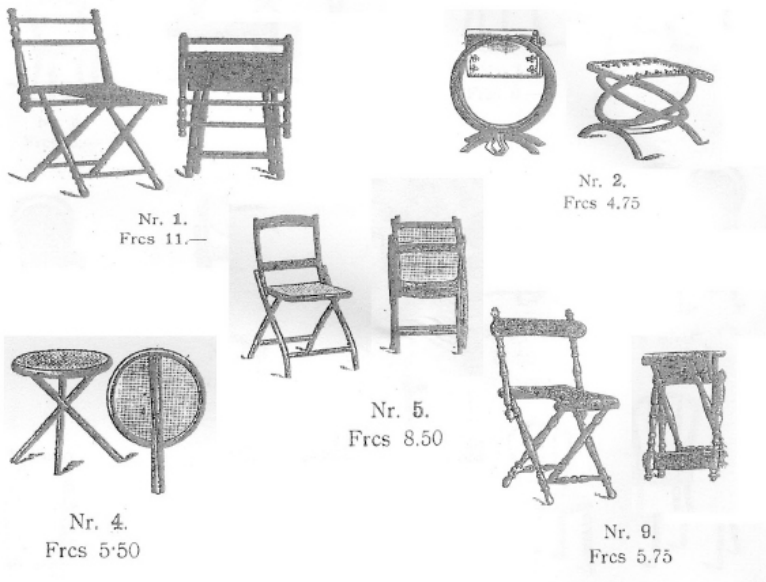
Іл. 5. Візці карнизів №№ 1 – 4 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 60].

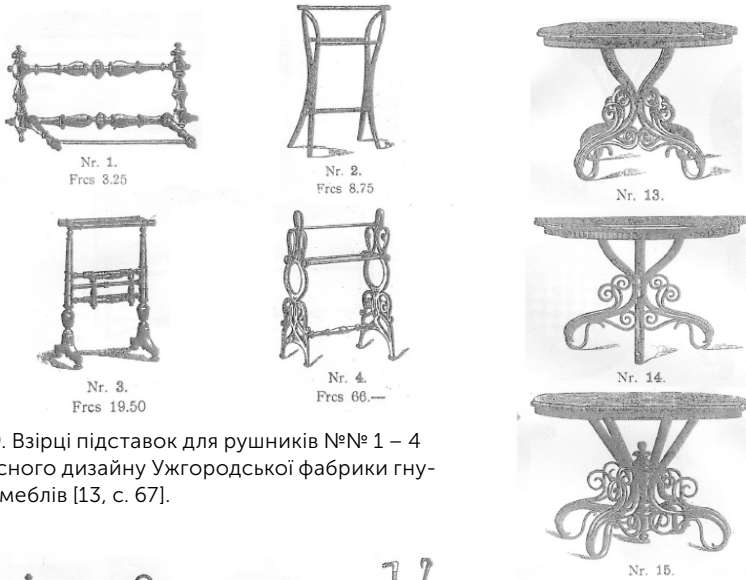
Іл. 6. Взірці етажерок №№ 1 – 5 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 61].

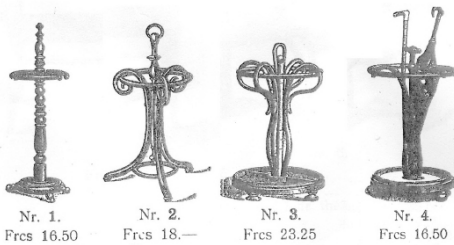
Іл. 7. Взірці крісел-гойдалок №№ 25, 26 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 45]

Іл. 8. Взірці стільців для церкви №№ 1 – 9 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 68].

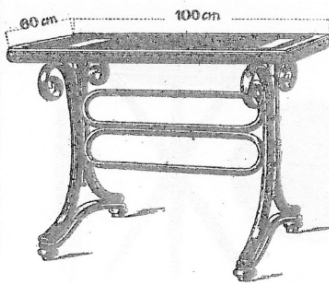

Іл. 9. Візці підставок для рушників №№ 1 – 4 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 67].

Іл. 10. Візрєць салонного столу №19 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 54]

Іл.11. Візці підставок для парасоль №№ 1 – 4 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 67].

Іл. 12. Візці салонних столів №№ 13 – 15 власного дизайну Ужгородської фабрики гнутих меблів [13, с. 53].

Nr. 19.